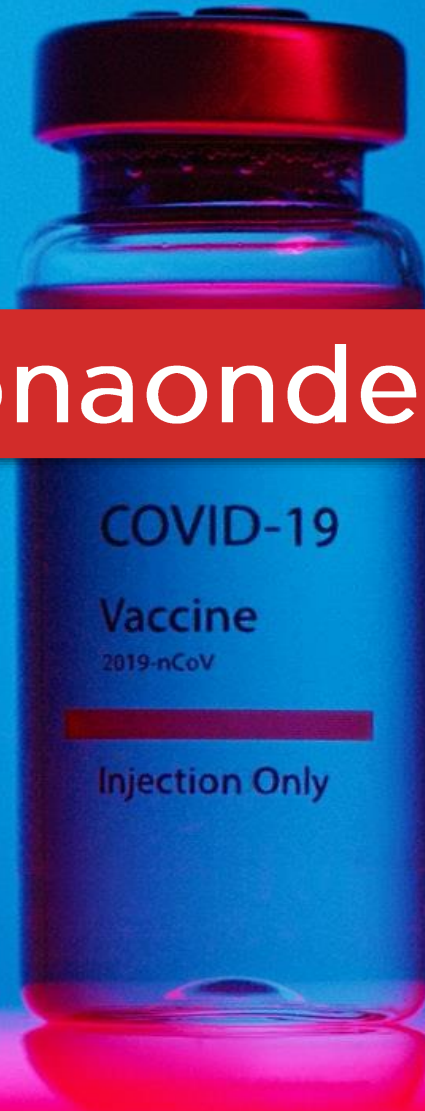

Eén jaar coronaonderzoek

Amsterdam

Maart 2021

INHOUD

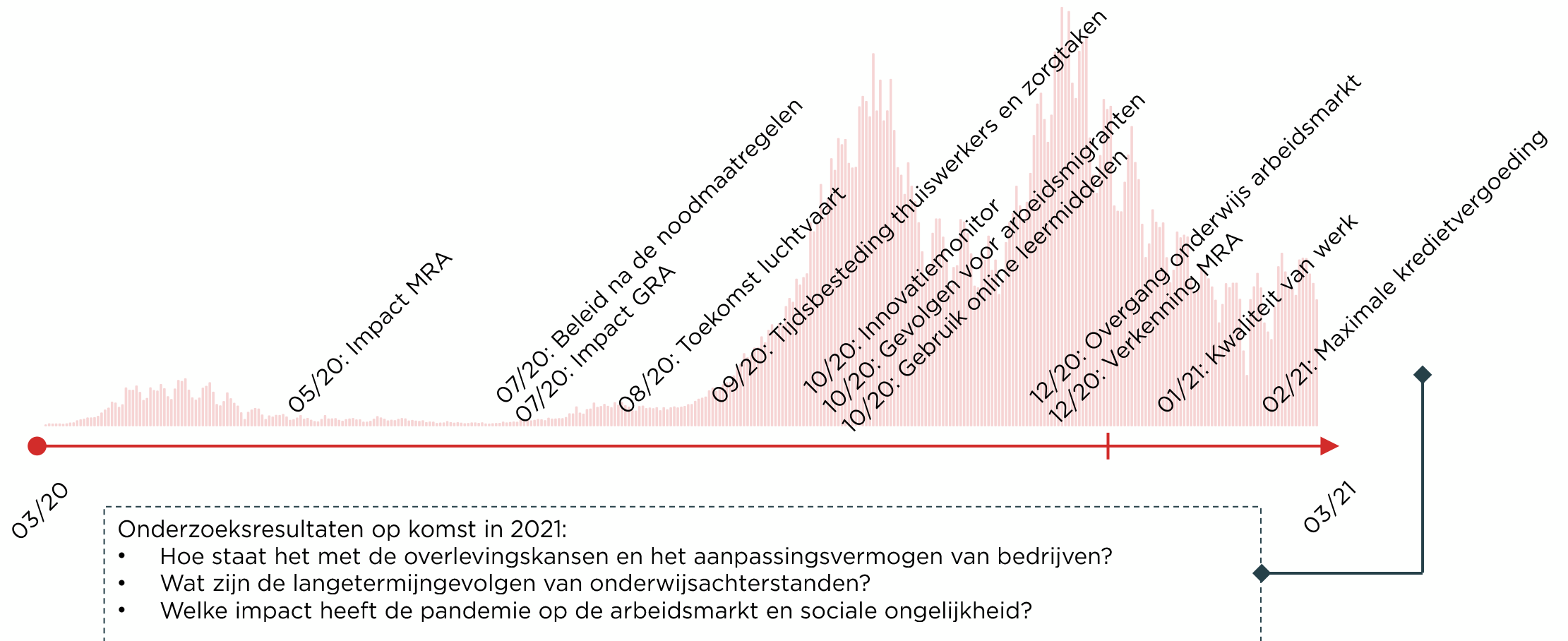
- In de ban van een pandemie
- Grote impact op bedrijfsleven, regio's en markten
- Een nieuwe manier van werken en slechte vooruitzichten voor jongeren
- Onderwijs past zich hortend en stotend aan
- SEO'ers in de media
- Over SEO Economisch Onderzoek

IN DE BAN VAN EEN PANDEMIE

- De pandemie heeft geleid tot een crisis in de maatschappij, met totale een oversterfte van bijna 20 duizend mensen, en een crisis in de zorg, die dreigde te kapseizen onder druk van het grote aantal ziekenhuis- en IC-opnames
- De tijdige, goed getimede en tijdelijke maatregelen van het kabinet om te besluiten tot een rigoureuze lockdown en hulp voor consumenten en bedrijven heeft op korte termijn veel economisch leed voorkomen
- De komende maanden vormen de verschillende vaccins de sleutel tot versoepeling en wordt de schade aan economie, arbeidsmarkt en het onderwijs pas echt duidelijk
- Onderzoekers van SEO Economisch Onderzoek hebben op verschillende manieren bijgedragen aan het in beeld brengen van de gevolgen van de pandemie en het schetsen van opties om de economische schade te beperken
- Het onderzoek gaat de komende maanden en mogelijk zelfs jaren door

TIJDSLIJN VAN HET SEO-CORONAONDERZOEK

De aard van het onderzoek verandert over de tijd van impact assessments, naar toekomstverkenningen, beleidsevaluaties en het begrijpen van de gevolgen van de crisis

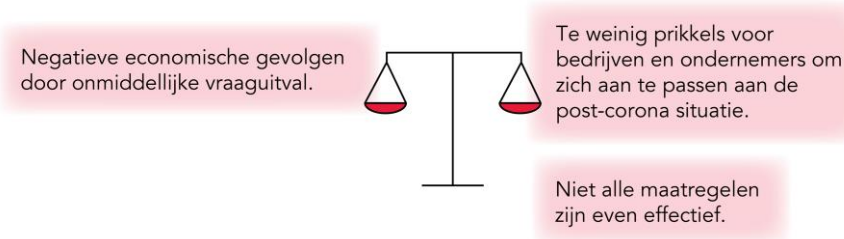
A close-up photograph of a woman in a market setting. She is wearing a light blue surgical face mask and blue nitrile gloves. She has her hair styled in thick, light-colored braids. She is holding a clear plastic container filled with a brown, chunky food item, possibly a stew or soup. The background is filled with blurred lights and market stalls, creating a bokeh effect. The text "BEDRIJFSLEVEN, REGIO'S EN MARKTEN" is overlaid in red across the middle of the image.

BEDRIJFSLEVEN, REGIO'S EN MARKTEN

ECONOMISCH BELEID NA DE NOODMAATREGELLEN

In opdracht van VNO-NCW en MKB Nederland is verkend welk beleid zou moeten volgen op het aflopen van het eerste pakket noodsteunmaatregelen

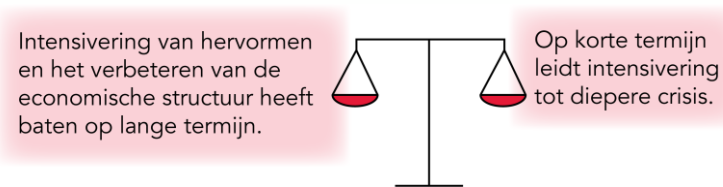
Korte termijn

Middellange termijn

Lange termijn

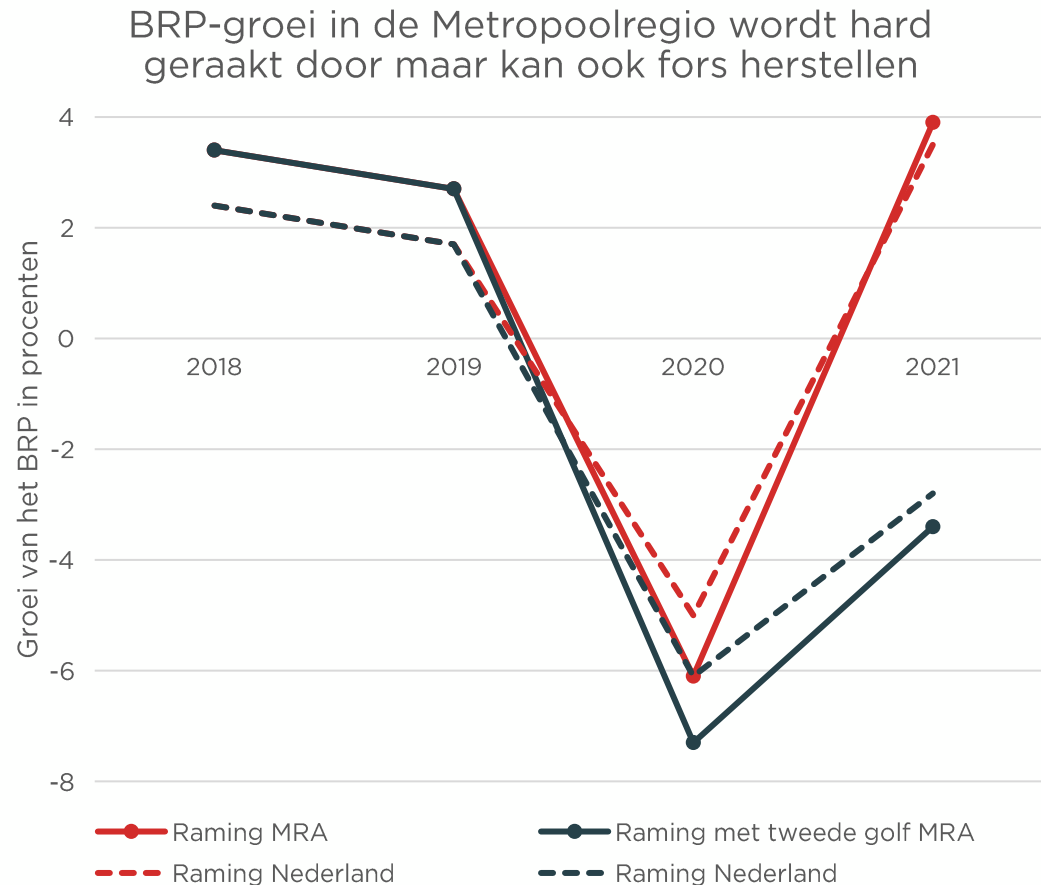
Er zijn twee opties als het gaat om afbouw van maatregelen op **korte termijn**: noodmaatregelen voorzien van extra prikkels om arbeidsstromen op gang te helpen richting beroepen en sectoren waar meer vraag is en extra prikkels om bedrijfseconomische aanpassingen niet langer dan noodzakelijk uit te stellen.

Op **middellange termijn** moet het risico op hysteresis worden beperkt. Hysteresis is een negatieve spiraal die ontstaat op het moment dat er voor een langere periode een substantiële output gap blijft bestaan.

Langetermijnbeleid is vooral kansrijk als het de structuur van de economie verbetert.

REGIO AMSTERDAM ECONOMISCH ZWAAR GETROFFEN

In 2020 voerde SEO in opdracht van de gemeente Amsterdam een deel van de [Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam](#) uit

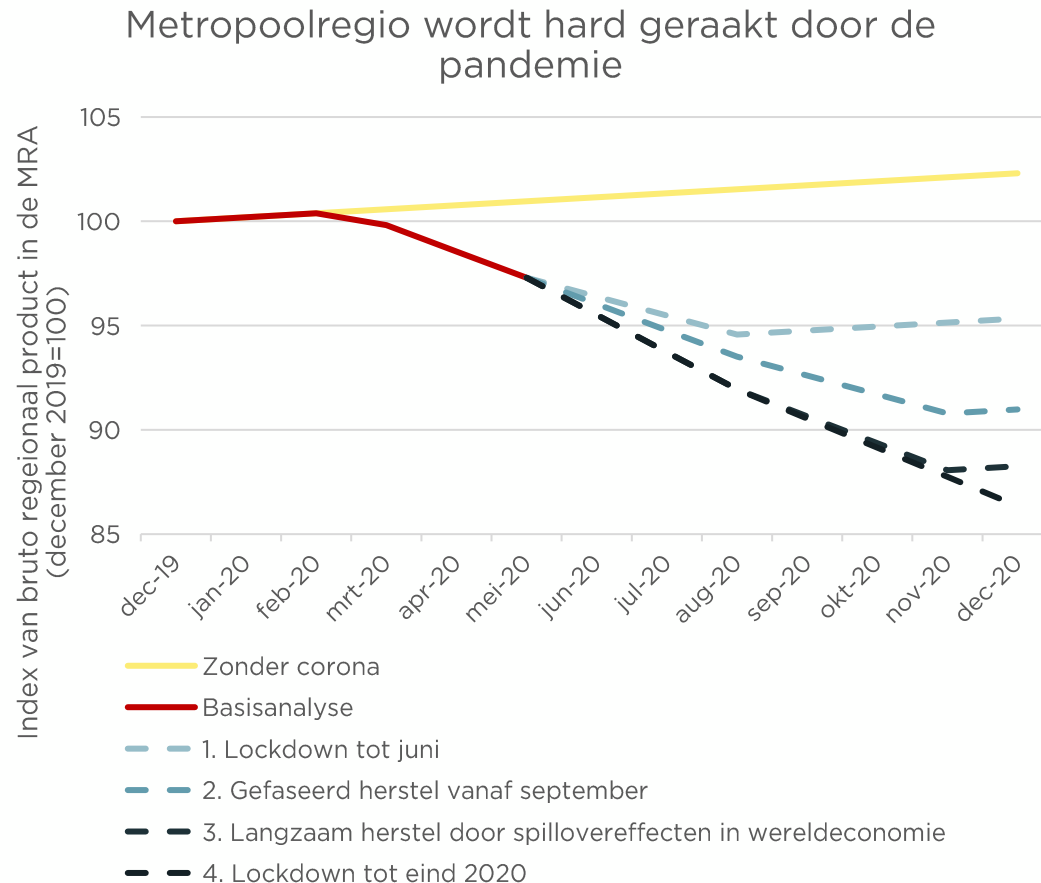
De pandemie staat centraal in deze economische verkenningen. De groei van het inkomen in de Metropoolregio wordt hard geraakt, vooral door de afhankelijkheid van luchtvaart, toerisme en horeca.

De lockdown leidt tot een forse deuk in het vertrouwen van producenten en consumenten. Er zijn grote onzekerheden, waardoor ramingen van beperkte waarde zijn.

De verwachting is echter dat de groei van de Metropoolregio in 2020 met een factor 1,2 tot 1,4 sterker af zal nemen dan in Nederland als geheel. Daarna zal de economie van de Metropoolregio echter ook sterker herstellen.

REGIONALE IMPACT VAN DE CORONACRISIS

De coronacrisis heeft in diverse regio's ([de MRA](#) en [de GRA](#)) tot vragen geleid over de mogelijke impact op de regionale economische groei en werkgelegenheid

Deze studies zijn snel na de uitbraak van het virus en de lockdown in maart uitgevoerd.

De kortetermijneffecten van de lockdown staan centraal. Er is een berekening gemaakt van de impact van de eerste lockdown (15 maart tot 1 juni) op de verwachte economische groei in heel 2020 voor de regio's.

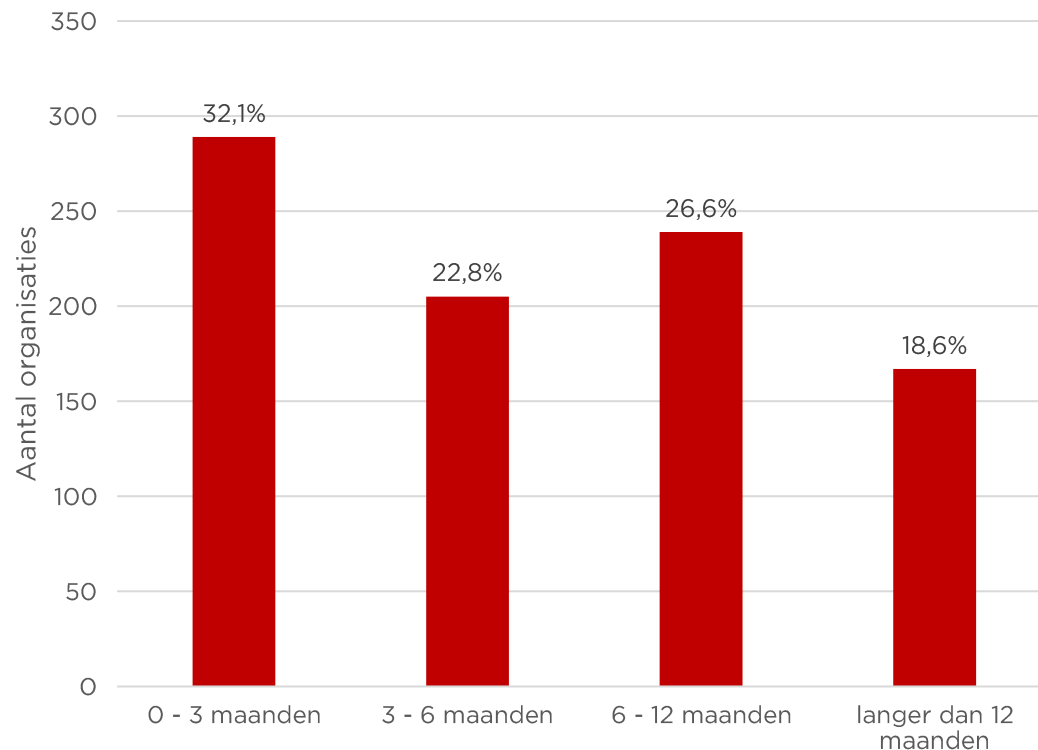
Daarnaast is er aan de hand van vier scenario's een berekening gemaakt van het mogelijk verdere verloop van de coronacrisis in 2020.

Het werkelijke verloop van de crisis lijkt het meest op scenario 1 uit de berekeningen: geen verdere krimp en enig herstel van de economie vanaf het derde kwartaal van 2020.

BEDRIJFSLEVEN OPTIMISTISCH TIJDENS EERSTE LOCKDOWN

In opdracht van de Amsterdam Business School wordt de Nederlandse Innovatie Monitor uitgevoerd, met dit jaar aandacht [voor de verwachtingen rondom economisch herstel](#)

Kunt u inschatten hoeveel maanden het gaat duren voordat de omzet van uw organisatie weer terug op het pre-corona niveau zal zijn?

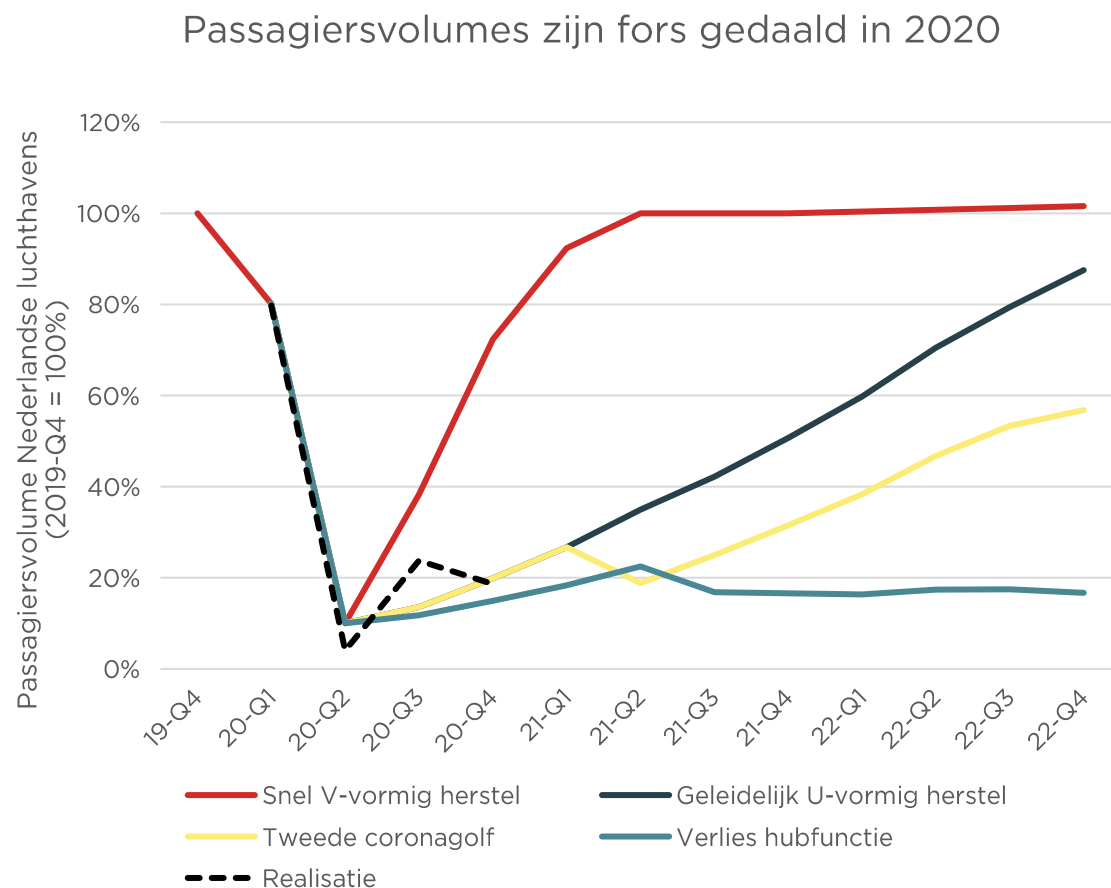
In de Nederlandse Innovatie Monitor 2020 is de top van het Nederlandse bedrijfsleven gevraagd om in te schatten hoeveel maanden het gaat duren voordat de omzet van hun organisatie weer terug op pre-corona niveau is.

Veel leidinggevenden verwachten een 'v-vormige' crisis met herstel binnen een jaar – de helft zelfs binnen een half jaar. Er zijn grote verschillen: bedrijven in de horeca-, cultuur- en recreatieve sector denken dat de crisis twee keer zo lang duurt als bedrijven in de agro-, energie- en watersectoren.

Terugkijkend zijn deze verwachtingen te positief, doordat er door de leidinggevenden geen rekening werd gehouden met virusmutaties en een tweede lockdown.

TOEKOMST VAN DE NEDERLANDSE LUCHTVAART

De luchtvaart is zwaar getroffen. In opdracht van het ministerie van I&W zijn vier toekomstscenario's voor de Nederlandse luchtvaart opgesteld

De toekomstscenario's kijken naar de effecten van de coronacrisis op passagiersvolumes, vluchten en de economische bijdrage van de luchtvaartsector.

Na herstel in het derde kwartaal van 2020 hebben de tweede golf en virusmutaties ervoor gezorgd dat de passagiersvolumes op de Nederlandse luchthavens weer ruim 85 procent onder het pre-crisis niveau liggen.

Dat niveau komt overeen met de twee middelste scenario's van een geleidelijk herstel en een forse impact van de tweede coronagolf.

KREDIETVERGOEDING OP CONSUMPTIEF KREDIET OMLAAG

In opdracht van het ministerie van Financiën zijn [de effecten van de verlaging van de maximale kredietvergoeding](#) in beeld gebracht

De minister van Financiën heeft in 2020 de maximale kredietvergoeding op consumptief krediet is tijdelijk verlaagd van 14 procent naar 10 procentpunt. Dit is een van de (flankerende) maatregelen om de negatieve gevolgen van COVID-19 op inkomens te beperken door maandlasten van krediet te verlagen.

SEO heeft de aanbod- en vraagzijde van de markt in kaart gebracht. Deze analyse is aangevuld met interviews met aanbieders, toezichthouders en experts.

De effecten van de verlaging lijken relatief klein te zijn. Mogelijke neveneffecten van de verlaging komen vooral voort uit een verschuiving van de vraag naar andere productcategorieën. De twee voornaamste alternatieven voor (online) goederenkredieten zijn de uitgesteld betalen mogelijkheden en het huren (in plaats van kopen) van bijvoorbeeld witgoed.

ARBEIDSMARKT

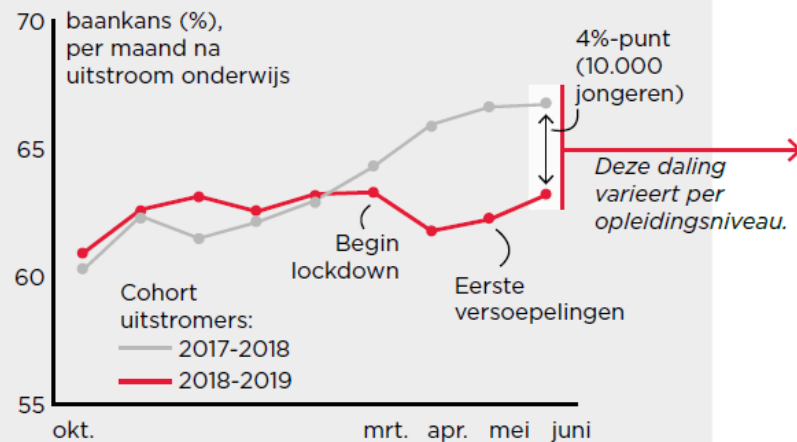
DE ARBEIDSMARKTKANSEN VAN JONGEREN ZIJN GEDAALD

Met subsidie van ZonMw en in samenwerking met het Verwey-Jonkerinstituut zijn de [arbeidsmarktkansen van jongeren](#) die recent de markt hebben betreden in kaart gebracht

In de eerste maanden van de coronacrisis is de ongelijkheid tussen groepen jongeren op de arbeidsmarkt verder toegenomen. De daling in baankansen voor jongeren die recent de arbeidsmarkt hebben betreden vond vooral plaats bij mbo-bol-afgestudeerden en uitstromers zonder diploma. Deze jongeren hadden ook voorafgaand aan de coronacrisis al minder vaak werk.

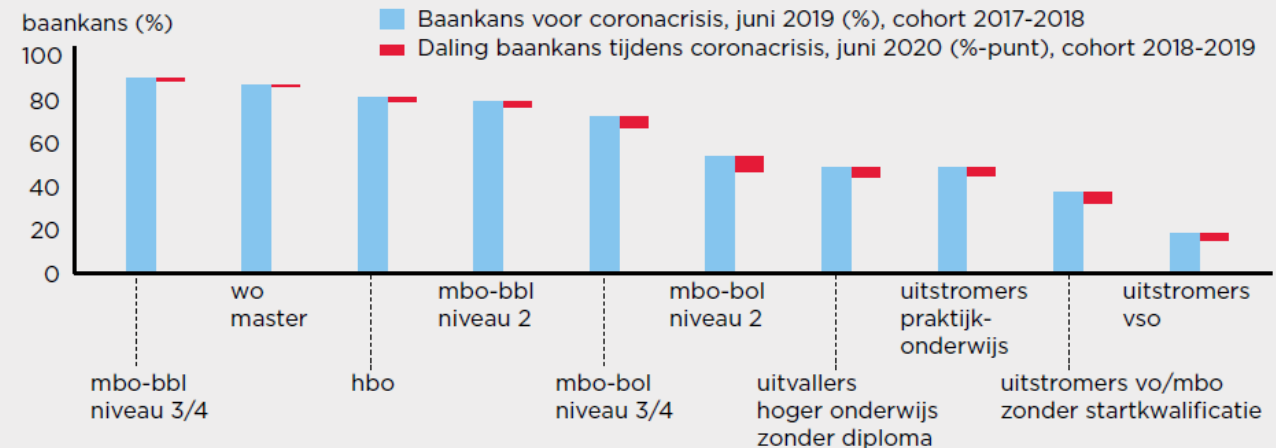
10.000 MINDER BANEN VOOR JONGEREN DIE RECENT DE ARBEIDSMARKT HEBBEN BETREDEN

In de eerste maanden van de coronacrisis daalt het aantal jongeren met een baan van minimaal drie dagen per week.

ONGELIJKHEID IN BAANKANSEN TUSSEN OPLEIDINGSNIVEAUS NEEMT TOE

Vooraf jongeren zonder startkwalificatie, uitvallers uit het hoger onderwijs en mbo-bol-afgestudeerden hebben sinds de coronacrisis minder vaak werk.

DE IMPACT VAN THUISWERKEN OP OUDERS EN KINDEREN

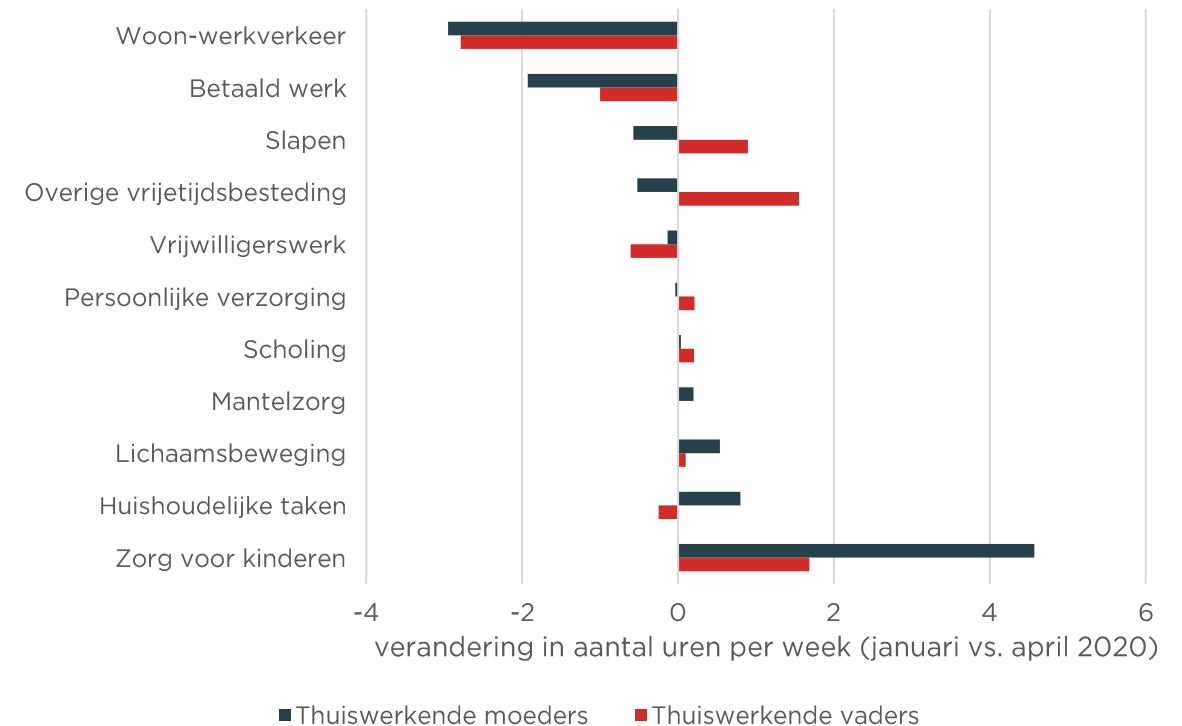
Samen met I&O Research is [een enquête onder thuiswerkende ouders](#) met jonge kinderen gehouden

Uit een enquête onder thuiswerkende ouders blijkt dat moeders na het sluiten van de scholen en kinderopvang minder zijn gaan werken en meer tijd zijn gaan besteden aan de (extra) zorg voor kinderen dan vaders.

Hierdoor zijn moeders minder productief op het werk en lijkt de 'combinatiedruk' te zorgen voor meer psychische klachten en een slechtere werk-privébalans.

Het is voor de arbeidsmarktpositie van moeders van belang om de verdeling van zorgtaken binnen gezinnen nauwlettend te blijven volgen tijdens de coronacrisis, zeker als deze langer duurt.

Forse verandering tijdsbesteding voor thuiswerkende moeders

DE KWALITEIT VAN WERK TIJDENS EEN ECONOMISCHE CRISIS

SEO heeft voor het SCP onderzoek gedaan naar [de gevolgen van een economische crisis op de kwaliteit van werk](#)

Het blijkt dat een economische crisis de kwaliteit van werk op een aantal aspecten onder druk zet. Door de toenemende werkloosheid verslechtert de onderhandelingspositie van werknemers, met een verslechtering van de loongroei en de werkzekerheid als gevolg.

De coronacrisis krijgt in dit onderzoek speciale aandacht. In de coronacrisis zijn er indicaties voor een afnemende loongroei en werkzekerheid. Daarbij zorgt de NOW-regeling ervoor dat werkgevers mensen in dienst houden ondanks dat er minder vraag is naar producten en diensten. Door dit hamsteren van arbeid (*labour hoarding*) hebben mensen minder werk te verrichten, waardoor de tijdsdruk mogelijk afneemt.

Een belangrijke uitzondering hierop zijn de werkenden in vitale beroepen, zoals verpleegkundigen en retailers. Voor hen lijkt de werkdruk juist toe te nemen door de lange diensten en angsten voor het coronavirus.

Het vele thuiswerken verandert de werkervaring en werkbeleving. Zo zijn er indicaties dat werkenden zich zelfstandiger en autonomer voelen in hun werk. Daarentegen lijken de werktevredenheid en het werkplezier af te nemen en lijken mensen zich minder verbonden te voelen met hun collega's.

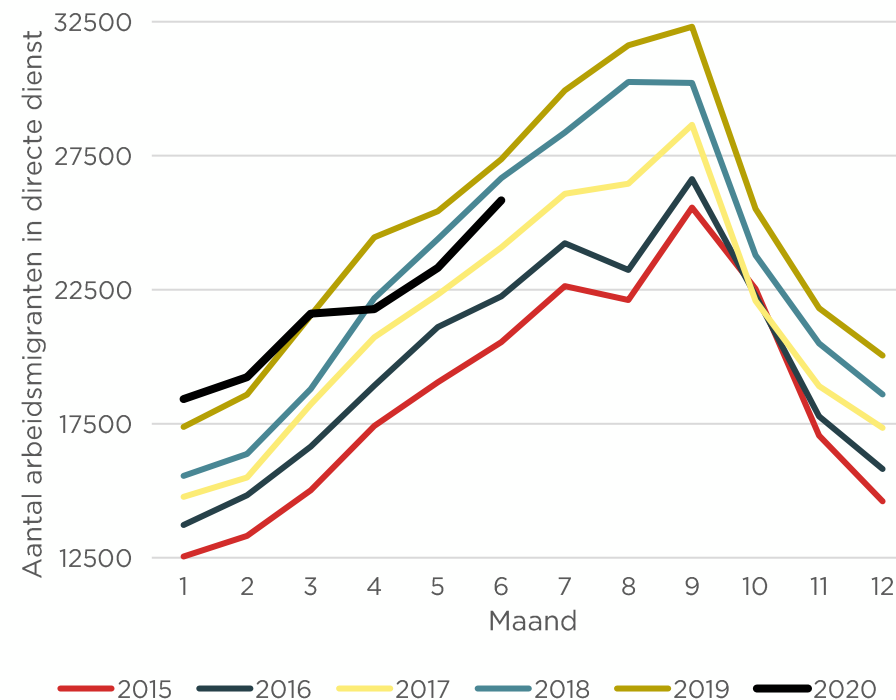
STERKE DALING AANTAL ARBEIDSMIGRANTEN

In opdracht van het [Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten](#) is de positie van arbeidsmigranten tijdens de eerste lockdown in beeld gebracht

De eerste lockdown heeft ervoor gezorgd dat het aantal arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw (exclusief uitzendkrachten) met ongeveer 12 procent is gedaald. Op het laatste meetmoment, in juni 2020, is het aantal nog ongeveer 7 procent lager dan in juni 2019. Een opvallende bevinding is dat de daling van het aantal arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw tussen maart en juni 2020 vrijwel volledig is gecompenseerd door een stijging van het aantal Nederlandse werknemers (exclusief uitzendkrachten).

Dat laat enerzijds zien dat de lockdown geen invloed heeft gehad op de productie die in de land- en tuinbouw door werknemers in directe dienst van een land- of tuinbouwbedrijf wordt verzorgd, en anderzijds dat arbeidsmigranten gedurende de coronacrisis eenvoudig vervangen lijken te kunnen worden door binnenlandse arbeidskrachten.

Aantal arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw is fors gedaald tot met juni 2020

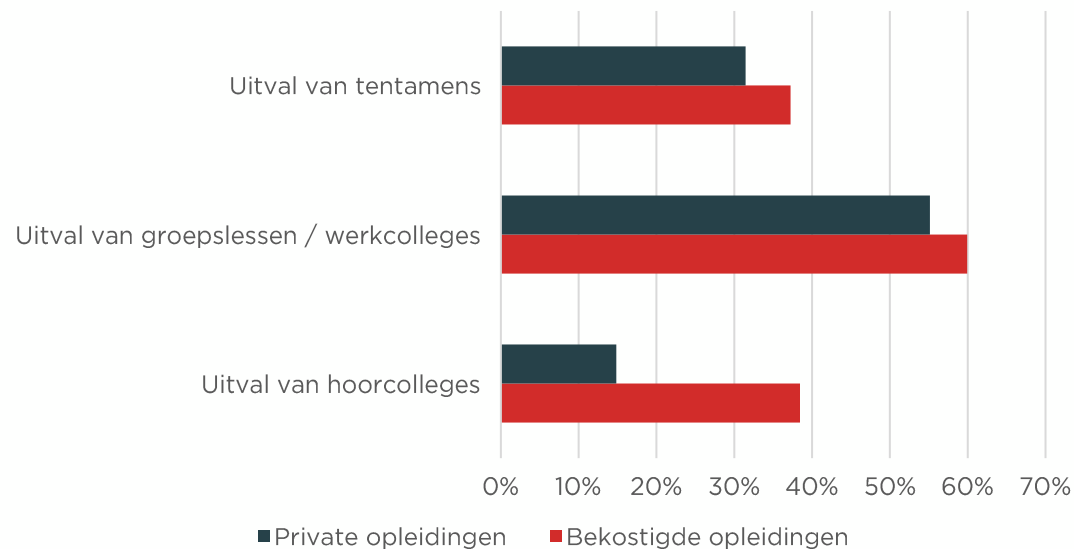
ONDERWIJS

PRIVATE SECTOR BETER VOORBEREID OP ONLINE ONDERWIJS

In opdracht van het Ministerie van OCW is onderzocht in hoeverre *associate degree*-opleidingen effectief hebben kunnen inspelen op de lockdown

Uitval van onderwijs hoger in bekostigde opleidingen tijdens de eerste lockdown

Tijdens de coronacrisis hebben instellingen in het hoger onderwijs hun deuren gesloten.

Een bevraging onder studenten in de Admonitor laat zien dat hierdoor (tijdens de eerste lockdown) bij bekostigde *associate degree*-opleidingen vaker onderdelen van de opleidingen uitvielen dan bij private Ad-opleidingen.

Private opleidingen hadden voor aanvang van de lockdown al meer ervaring met online onderwijs en lijken daardoor beter te kunnen inspelen op de gevolgen van de lockdown.

ONGELIJK GEBRUIK VAN ONLINE ONDERWIJS LEERMIDDELEN

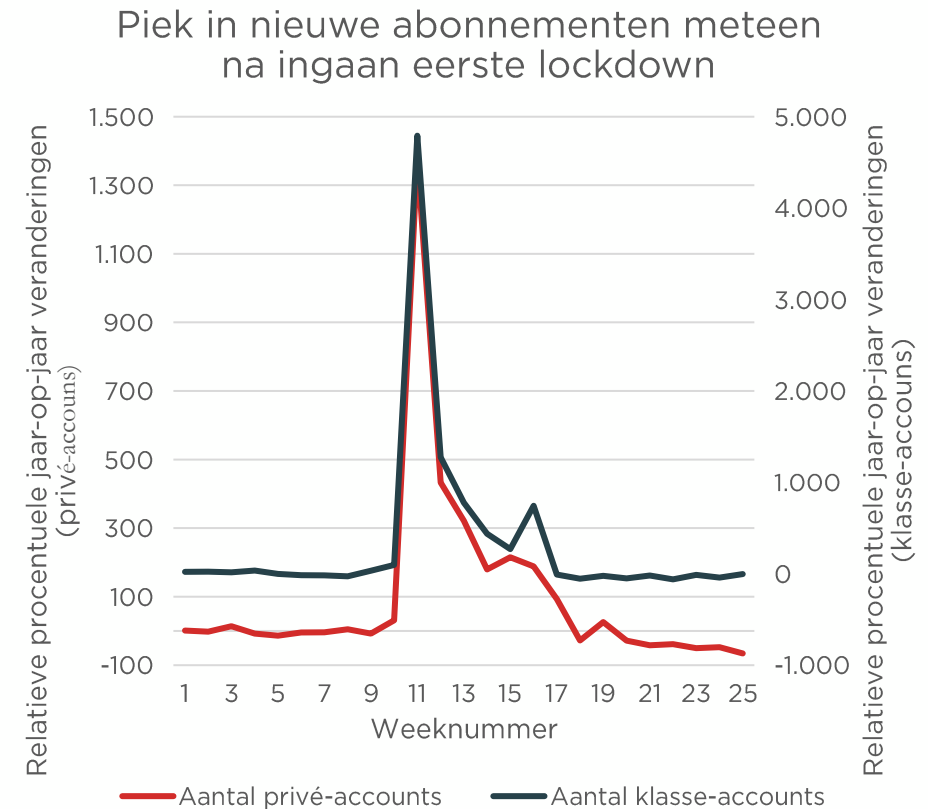
Samen met de aanbieder van online onderwijstechnologie Squla heeft SEO onderzocht welke ouders technologie hebben ingezet om hun kinderen te ondersteunen

Tijdens de eerste lockdown hebben ouders en basisscholen gezocht naar ondersteuning bij het thuisonderwijs en naar online substituten voor fysiek onderwijs.

Er is een sterke toename te zien van het gebruik van online onderwijsmiddelen. Ouders en scholen hebben meer geïnvesteerd in online leermiddelen sinds maart 2020.

De vraag is in hoeverre alle kinderen in gelijke mate toegang hebben gekregen en gebruik hebben kunnen maken van deze middelen.

Tijdens de eerste lockdown is de toename van het gebruik van online leermiddelen groter in gebieden met betere sociaaleconomische omstandigheden. Scholen in kwetsbare gebieden zijn wel meer online hulpmiddelen gaan aanbieden aan kinderen, maar de ongelijkheid in toegang en gebruik is toegenomen.

SEO IN DE MEDIA

SEO'ERS IN HET NIEUWS

Er zijn niet alleen studies gedaan, ook hebben SEO'ers zich gemengd in het economische en maatschappelijke debat

- *De Volkskrant*, 25 maart, 2020: [Jongens harder getroffen door schrappen centrale eindexamens | De Volkskrant](#)
- *Het Parool*, 16 juni 2020: [‘Overheid, investeer nú in omscholing en subsidieer opleidingen’ | Het Parool](#)
- *VoxEU*, 4 december 2020: [Is the current COVID-19 strategy effective? | VOX, CEPR Policy Portal \(voxeu.org\)](#)
- *Het Financieele Dablad*, 27 januari 2021: [Alleen aan rellen doen deze jongens nog echt mee \(fd.nl\)](#)
- *Trouw*, 12 februari 2021: [Uitstel van de verkiezingen leidt juist tot meer problemen | Trouw](#)

OVER SEO ECONOMISCH ONDERZOEK

SEO Economisch Onderzoek is in 1949 vanuit de Economische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam (UvA) opgericht om toegepast onderzoek te stimuleren. SEO is één van de oudste economische onderzoeksbureaus van Nederland. Sinds de jaren tachtig is SEO Economisch Onderzoek een van de universiteit onafhankelijke stichting, al blijven de banden met de wetenschap nauw.

SEO is gevestigd in hartje Amsterdam, naast de Roeterseilandcampus. Deze inspirerende omgeving in bruisend Amsterdam geeft ons een groot netwerk van kennisinstellingen, bedrijven en publieke instellingen met wie we samenwerken of voor wie we vragen beantwoorden.

De opdrachtgevers van SEO Economisch Onderzoek zijn zeer divers: we werken voor ministeries, bedrijven en instellingen in de non-profit sfeer, zowel nationaal als internationaal.

SEO Economisch Onderzoek is onafhankelijk. We zijn niet aan bepaalde belangen of partijen gebonden. Om de onafhankelijkheid en de wetenschappelijke kwaliteit van onze rapporten te waarborgen zijn deze als regel openbaar.

SEO Economisch Onderzoek is een middelgroot bureau zonder bureaucratie. De wetenschappelijke staf telt op dit moment ongeveer 45 medewerkers, voor het grootste deel econoom of econometrist.

Bas ter Weel

b.terweel@seo.nl

06-50748052